

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Галина Гончаровська

кандидат психологічних наук, викладач
кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: galja_from_ua@ukr.net

Оксана Корміло

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: 0305_oksana@ukr.net

Руслана Чип

кандидат психологічних наук, викладач
кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: ruslanachip@ukr.net

У реаліях сьогодення постає питання інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку в закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, що становить складну проблему. Позитивне роз'яснення цієї проблеми має важливе значення для суспільства, оскільки кожна дитина, а особливо з психофізичними вадами, маючи потенційні можливості повноцінного розвитку як особистості, потребує якомога ширших контактів із навколишнім світом.

У зв'язку з новими соціальними вимогами, відповідними стратегічними змінами розвитку освіти України та загальноосвітніми тенденціями, сьогодні, постає необхідність перегляду вимог до системи медико-психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, спрямованої на створення сприятливих умов для успішної соціально-психологічної адаптації дитини в соціумі, її повноцінного і гармонійного розвитку [1; 2]. Комплексний підхід до реабілітації забезпечує захист психічного і соціального здоров'я дитини, створює умови, які не тільки сприяють розвитку її індивідуальності, а й забезпечує формування у неї готовності до самотійного життя в суспільстві. [3].

Реабілітаційний супровід – комплекс супутніх з навчанням медичних, фізичних, психологічних, логопедичних, рекреаційних, соціальних послуг, які надаються в паралельному режимі, скоординовано з навчанням, з узгодженням педагогічних та реабілітаційних пріоритетів та служать створенню спеціальних умов для навчання і соціалізації, включаючи індивідуалізацію програм, підбір і припасування допоміжних пристроїв, доступність приміщень, адаптацію середовища [2].

Проблема реабілітації дітей з особливими освітніми потребами та надання психологічної підтримки їх батькам гостро постала перед психолого-педагогічною наукою вже давно. Питаннями діагностики та корекції дітей з порушеннями у розвитку першими почали займатися дефектологи (Н. Бастун, І. Бех, В. Бондар, Т. Вісковатова, Т. Власова, Т. Ілляшенко, К. Лебединська, В. Лубовський, І.Марковська, В.Мачихіна, М. Певзнер, Т. Сак, С. Тарасюк, У. Ульянкова, Н. Ципіна та ін.). Науковці та практики активно вивчали

особливості надання допомоги дітям різних нозологій і в загальному психолого-педагогічному напрямку (Т. Андрющенко, А. Богуш, Т. Карабанова, Н. Максимова, Н. Менчинська, Є. Мілютіна, Л. Носкова, В. Піскун, В. Ямницький та ін.), розроблялися методи компенсуючого навчання (Г. Кумаріна, О. Мастюкова та ін.), визначалися засоби реабілітації розумової працездатності дітей (К. Корольова, М. Раттер та ін.).

Дослідники даної проблематики, виходячи з положень теорій про провідну роль мотивації як основного стимулу активності особистості, вказують на нерозривний зв'язок з нею психічної діяльності. У дітей дошкільного і молодшого шкільного віку існують гнучкі динамічні зв'язки і їм притаманна значна пластичність нервової системи, відтак, вченими обґрунтовується необхідність комплексного підходу до медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей психофізичними порушеннями (К. Семенова, О. Мастюкова, М. Смуґлін; К. Семенова, Н. Махмудова; Л. Бадалян; В. Козявкін; W. Phelps, B. Bobath, F. Rathe; F. Niethard; Т. Проскуріна, М. Сварник та ін.). Найбільш широко реабілітацією хворих, зокрема, на ДЦП дітей займалися медики (F. Niethard, V. Vojta, K. Bobath, A. Peto та ін.). Зокрема, F. Niethard описав основні, широко розповсюджені в світі методи лікування ДЦП: лікування положенням тіла (K. Bobath); рефлексотерапію (V. Vojta); кондуктивну терапію (A. Peto) [1; 2].

Система професійної діяльності медиків, психологів та педагогів в процесі реабілітації скерована на створення умов для позитивного розвитку взаємин дітей та дорослих, психологічний та психічний розвиток дитини з орієнтацією на зону її найближчого розвитку [4]. Основна мета реабілітаційної роботи – створення максимально комфортних умов, які дають змогу повною мірою реалізувати здібності та схильності дитини; корекція соціально-емоційних порушень, пізнавальної діяльності, спілкування та створення умов для розкриття її особистісного потенціалу; формування адекватної самооцінки й прагнення до самореалізації через широке застосування досягнень медицини та психології [2].

Створення індивідуального плану реабілітації – це один з найважливіших етапів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками складання плану надання реабілітаційних послуг, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших.

Передбачається, що реалізація плану реабілітації сприятиме налагодженню психологічного контакту дитини з оточуючими, сприятиме її самопізнанню та самовихованню, активізує та стимулює пізнавальну діяльність та забезпечить розвиток емоційно-вольової сфери, дрібної моторики рук, навчання комунікативної та невербальної поведінки, навичок співпраці дитини з ровесниками та батьками.

Мета реабілітації реалізується завдяки забезпеченню наступних завдань:

- активізація пізнавальної потреби дітей (розвиток усіх психічних процесів: уява, пам'ять, мислення, сприймання);
- розвиток мотиваційного компоненту особистості;
- формування вміння до спроможності відволікатись від власних емоційних переживань і сприйняти емоційний стан іншої людини;
- розвиток емоційно-вольової регуляції, що проявляється у поведінці;
- розкриття індивідуальних особистісних та творчих здібностей;
- розвиток рухової сфери та сенсорних функцій;
- розширення і уточнення уявлень про навколишнє середовище;
- корекція мовленнєвого розвитку;
- навчання самостійності та навичкам самообслуговування.

Індивідуальний план надання психологічної реабілітації містить умовно чотири розділи: *діагностичний; корекційно-розвивальний; консультаційний та прогностичний*. Змістове наповнення кожного розділу враховує психологічні особливості дітей з порушеннями у розвитку. Діагностика особливостей психічного розвитку можлива лише за умови всестороннього обстеження дитини. При цьому важливо зібрати первинний анамнез дитини, вивчити історію її розвитку, здійснити діагностику пізнавального, емоційного, особистісного розвитку та мовлення дитини.

Корекційно-розвивальна робота спрямована на формування усвідомлення дитиною своїх емоцій, потреб і бажань, позитивного образу Я, вольових дій, самовираження та розвиток ігрових навичок, а також на формування усвідомлення свого оточення та його значення у своєму житті, ідентичності та на розширення репертуару соціальних ролей [4].

Одним із напрямків реабілітації є *консультація батьків*. Досвід, який дитина набуває в колі родини, визначає її індивідуальну поведінку, життєві цінності. Від того, які взаємини в сім'ї, залежить розвиток самосвідомості дитини, її психічний стан, можливість фізичної та соціальної адаптації. Психологічна підтримка батьків, яка проходить у формі індивідуальних консультацій, спрямована більше на практичні рекомендації у взаємодії батьків, педагогів з дітьми з особливими освітніми потребами. Батьків та педагогів, які працюють із даною категорією дітей слід навчити розуміти внутрішній світ особливої дитини, прийняти її з усіма перевагами та недоліками, потрібно забезпечити інформаційною підтримкою щодо потенційних можливостей дитини, її перспективу у різних аспектах життєдіяльності.

Прогностичний блок містить фактори розвитку дітей, серед яких будуть зазначені як сприятливі фактори, так і не сприятливі. Завдяки прогностичному блоку ми можемо простежити систему прогностичних критеріїв та опорних ознак, завдяки яким відбуватиметься гармонійний розвиток дитини. Прогностика ґрунтується на принципах спеціальних дидактичних матеріалів, які покладені в основу для створення корекційної програми розвитку. Перше у чому полягає прогностична частина плану це визначення потенційних можливостей дітей, визначення їх можливостей до навчання, набуття нових вмінь та навичок, необхідних для інтеграції в дитячий колектив, здобуття відповідної освіти, професії, а також формування готовності долати різні життєві труднощі, спрямовувати зусилля, щоб контролювати гнів і роздратування, здійснюючи самоконтроль.

Для реалізації корекційного змісту індивідуального плану реабілітації рекомендується організовувати заняття у формі ігрових занять з використанням рольових ігор, психодрами, психогімнастики, ігор-драматизацій, терапевтичних методик, арттерапії, музикотерапії тощо. Шляхом програвання спеціально підібраних психологом вправ, діти мають можливість відпрацювати певні особистісні якості та уміння [4]. На кожному занятті передбачається довільне поєднання вправ, спрямованих на опрацювання психокорекційного змісту плану. Це забезпечить можливість психологу вільно і творчо підійти до його реалізації, врахувати індивідуальні особливості дитини та її потенційні можливості.

Оскільки особистість формується під впливом оточуючого середовища в процесі свідомої діяльності й спілкування, важливо в процесі реабілітації створити безпечні умови, в яких дитина могла б досліджувати себе. Самооцінка або відчуття цінності себе розвивається у дітей в таких умовах, де дорослий безумовно приймає дитину, активно слухає її переживання і потреби, надає допомогу, коли це необхідно, підтримує успіхи, допомагає конструктивно.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
2. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей : метод. посіб. / уклад.: А. Луговський, М. Сварник. Львів : Колесо, 2008. 144 с.

3. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 3–6.
4. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвиткова складова у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 21 черв. 2018 р. Київ : ТОВ «Задруга», 2018. С. 83–87.
5. Карпенко З. С. Психокорекція розвитку дитини. Івано-Франківськ : Фірма «ЛІК», 1994. 132 с.
6. Чеботарьова О. В. Особливості здійснення індивідуального навчання в домашніх умовах. *Дефектологія*. 2004. № 4. С. 14–17.